

Rozhovor s Danielem M.

Měl jsem to štěstí, že se mi naskytla příležitost udělat rozhovor s člověkem, který byl roku 1982 zadržen policií za účast na spontánní demonstraci. Tehdy mu bylo sedmnáct a navštěvoval průmyslovou školu. Dnes je mu 45 let a stal se uznávaným ekonomem v oblasti trhu práce.

Při jaké příležitosti tě zadrželi?

Šlo o nějakou mezinárodní akci konanou v Praze. Asi něco kolem mladých či studentů a možná kultury. Každopádně nás asi podstata akce moc nezajímala. Zajímavé bylo, že se to nějak semlelo a že se uskutečnil průvod Prahou, který se na některých místech zřejmě proměnil v malé demonstrace proti režimu.

Jak ses k tomu dostal ty?

Prostě jsem byl v centru Prahy. Ani už nevím, zda jsem prostě šel ze školy nebo jsme se šli ze zvědavosti podívat, co bude. Na průmyslovce jsem měl nějakým zázrakem třikrát týdně angličtinu a tehdy jsem již toužil popovídat si s někým ze Západu. Takže možná i proto jsme se k tomu nachomýtl.

A když nakonec došlo k policejnímu zásahu, jak probíhal? Na co z něj si vzpomínáš?

Že zničehonic přijelo odněkud zezadu policejní auto, vyskákali policajti a šli rovnou na mě. Až později jsem pochopil, že mě asi považovali za vůdce té demonstrující skupinky, protože jsem měl v ruce nějakou dřevěnou tyč od vlajky, kterou jsem do taktu bouchal o dlažbu. Ještě vím, že jsem si s pár lidmi podával ruku skrz otevřené okénko auta.

Co se dělo pak?

Zavezli mě do Bartáku. Co to přesně je, jsem tehdy ještě nevěděl, ale poté moc dobře. Barták byl velký policejní dům v Bartolomějské ulici v centru Prahy kousek za Betlémským náměstím, sousedila s Konviktskou. Odvedli mě přes služebnu do místnosti s mříží. Něco podobného, jako známe z kovbojek, kdy šerif úřaduje a přes mříž ve dveřích může koukat na zadržené lumpy. V místnosti už byli další zadržení. Většina asi podobně jako já. Myslím, že tam bylo i pár cizinců a také pár týpků. Vím, že jsme se poměrně intenzivně bavili, podobně jako Švejk po zatčení na policejním ředitelství, kdy každý vyprávěl, jak a proč se tam vlastně dostal.

Následoval pak nějaký výslech?

Výslech dlouho žádný nebyl. Možná mi asi vzali občanku a dali pár otázek, ale jinak nic. Po několika hodinách nás odvedli do nějaké místnosti, co vypadala jako učebna. Za učitelským stolem se střídali policajti. Tam jsme byli, myslím, až do rána. Nesměli jsme si položit hlavu na lavici ani spát a ani mluvit. Dokonce nám ani nedali nic k pití. Až zpětně jsem pochopil, že nás tím chtěli psychicky oslabit. Já měl tehdy u sebe odznak polské protivládní odborové organizace Solidarita. Udělal jsem si ho sám, protože jsem viděl originál u bratrance. Byl poměrně velký, asi tři krát dva centimetry. Odznak jsem

samozřejmě od posazení do auta měl schovaný v kapse. Když jsem tak seděl totálně ospalý v té učebně, nějak prozřetelně mě napadlo odznak z kapsy vyndat a zapíchnout do rozkroku kalhot. Postupně nás volali na výslech. Samotného mě dnes překvapuje, že si na výslech pamatuji nejméně. Co vím, je, jak se mě snažili přesvědčit, že jsem volal něco jako „Policajti jsou svině“, ale já to zapíral, zapíral, zapíral. Určitě jsem ale něco takového křičel a jistě mnoho dalšího. Spontánně vyniklá demonstrace byla prostě obecně proti režimu a policie pro nás byla jeho součástí.

Každopádně jsem hrál u výslechu překvapeného nevinného, slušného studenta, který byl na oficiálním mezinárodním setkání studentů. Tu pózu trochu shazovaly mé kalhoty. Nechal jsem si totiž tehdy od mámy zkrátit takzvané řeznické kalhoty (bílo-šedo-černo drobně kostkované) těsně pod kolena. Snad tomu máma říkala pepita. Na tehdejší dobu to bylo lehce vyzývavé a docela ojedinělé. Na naší škole panoval zákaz nosit krátké kalhoty, takže jsem si kraťasy třeba tajně navlíkal před odchodem ze školy na záchodcích. Kalhoty jsem měl na širokých černo-bíle pruhovaných kšandách, což také bylo lehce výstřední.

Jak s tebou nakládali potom?

K ránu pro mě přišli a odvedli mě někam dolů. Byli jsme ve vězení. Zpětně vím, že šlo o takzvané cely předběžného zadržení. Ale vypadalo to úplně jako vězení. Dokonce to tam fungovalo na vojenské povely Pozor, Zastavit stát, Čelem ke zdi, ruce nahoru. Musel jsem odevzdat všechno z kapes. Jaké štěstí, že oznam byl připíchnutý v kalhotách zevnitř. Svlékl jsem se a dostal jsem hnědé tepláky a hnědé pantofle (pamatuji si, že stejné měl otec). Dali mě do jedné z cel. Tam už byli dva týpci. Víam, že jsem s nimi hned zavedl řeč. Dodnes si pamatuji pouze to, že jeden vyprávěl něco o manželce, že jí snad něco udělal, a druhý nějaké feťácké story. Je zase zajímavé, jak jsem se tam dostal já. Až zpětně jsem se dobral k tomu, že těm zoufalcům asi slíbili nějakou úlevu, když ze mě něco vytáhnou. Já ale tehdy opět nějak intuitivně věděl, že musím za všech okolností vystupovat konzistentně a všude opakovat, že jsem v tom nevinně, že jsem šel ve snad oficiálním průvodu a že na mě prostě ti policajti skočili. Moc dlouho jsem v cele nepobyl, tak dvě tři hodiny. Pak si pro mě zase přišli, nasadili mi na ruce pouta, poprvé a naposled v životě, a vyvedli ven na ulici i v těch poutech, pantoflích a teplákách a vedli do sousední budovy. Tehdy jsem poznal pocit hrdého mučedníka. Pamatuji si, že krásně svítilo slunce.

Co to bylo za budovu, kam tě vedli?

Vedli mě do místnosti, kde je to klasické otáčecí křeslo, kde ti dají na cedulce číslo a vyfotí tě jako zločince ze všech stran. Pamatuji si, že šlo o hodně staré, silné dřevěné otáčecí křeslo, jakoby z dob Rakouska-Uherska. Možná opravdu bylo. Nafotili si mě. Potom mi vzali otisky prstů. Pamatuji si, jak jeden roztíral barvu válečkem a máčel mi v tom prsty, než je otiskl do kolonek na formuláři. Ten pán, co ty otisky dělal, vypadal jako civil, hovořil žoviálně, jako kdyby s policajty neměl nic společného. Zpětně jsem si uvědomil, že to byla asi další past, aby se člověk něčím prozradil. Ale já držel basu a v rozhovoru jsem pouze opakovaně vyjadřoval údiv, že mě vlastně sebrali, když jsem nic nedělal.

A pomohlo to, pokoušeli se tě ještě vyslyšet?

Pak byl myslím další krátký výslech. Zpětně si myslím, že výslechy vlastně byly především ty nachystané pasti v cele a při focení a otiscích. Asi jsem měl všech pět pohromadě a také asi díky pravidelnému poslechu Hlasu Ameriky a Svobodné Evropy, ze kterých jsem asi nasál povědomí o policejních praktikách v případě chartistů a tak. Ani nevím, jestli mě posadili ještě zpátky do cely. Každopádně někdy k poledni nás pár postavili do fronty. S nikým se moc mluvit nedalo, protože to bylo na povel jako na vojně. Zničehonic přinesli pytle s naším civilním oblečením a postupně nám ho předávali. Pamatuji si, že jsem si pořád opakoval pravidlo, že jim za žádnou cenu nesmím nic podepsat. No a tak jsem jim odmítl podepsat i ten papír, kterým jsem stvrzoval, že mi v pořádku vrací vše zpět. Možná to žádná past nebyla, protože mě policajt moc dlouho nepřesvědčoval a oblečení mi vydal i bez podpisu. A za chvíli jsem už byl venku z Barťáku v civilu a na svobodě. Bylo stále sluníčko a tehdy jsem zase zažil takový ten filmový pocit svobody, kdy hrdina po letech věznění vyjde na slunečný svět, kde chodí pěkné holky které ani neví, že hrdina právě vybojoval pravdu. Já samozřejmě žádný velký hrdinský čin neudělal, ani jsem se k němu nepřiznal a byl zavřený jen jednu noc a půl dne, nikdo mi nic strašného kromě trochu strašení nedělal. Ale bylo mi sedmnáct, bylo to zničehonic a poprvé.

Jakou první věc jsi udělal, když tě pustili?

Vím, že jsem tehdy cítil, že musím jít hned za mámou, aby se dozvěděla, že jsem ok. Už ani nevím, kde tehdy pracovala, ale pamatuji si, že když jsem ji našel, rozplakala se a musela si sednout někde venku před restaurací, kde pracovala. Já ji držel kolem ramen a byl jsem v pohodě. Jak to máma vnímala, začínám chápat až teď, když mám své vlastní děti.

A jak to vnímali kamarádi?

Druhý den jsem šel do školy. Jeden den jsem tedy vynechal. Stal jsem se okamžitě středem veškeré pozornosti celé třídy. Nebyl jsem na to zvyklý, ale pocit to špatný nebyl. Mnohokrát jsem vyprávěl svou story. Třída vlastně kus příběhu znala, neboť jsem na té demonstraci byl s mým kamarádem ze třídy, kterého nesebrali a který zatčení viděl. Myslím, že i tvrdil, že jsem policajtům mlátil do auta tou dřevěnou tyčí. To jsem musel vypadat jako velkej hrdina. Já ale nemlátil, to asi jen tak vypadalo, když mě při zatýkání postrčili k autu s rukama nahoru, aby mě prošahali, zda nemám zbraň. Asi to vypadalo, že jsem jim do auta mlátil tyčí. Možná dokonce tam nějaké prásknutí bylo, ale nechtěné. Já nebyl náturou násilník.

Měl jsi potom nějaké problémy ve škole?

Neměl. Byla tam nějaká kázání od ředitele a nějaké hrozby, že ještě jednou a budu mít se školou utrum, ale žádné reálné kroky proti mně nikdo neudělal. Ředitel byl sice myslím vyhlášený komunista, ale většina ostatních učitelů byli normální lidi z technických oborů, kteří si o režimu v tichosti mysleli své a možná že mi i tiše tleskali. Asi mi také pomohlo, že jsem patřil ke třetině s nejlepším prospěchem v technických předmětech. Dokonce při maturitě myslím o rok později se smílovali nad mou maturitní písemkou z ruštiny a dali mi za tři, jinak bych nemohl v květnu k maturitě.

Ovlivnila tato zkušenost nějak tvůj přístup k listopadovým událostem? Byl jsi opatrnější?

Spíš naopak. Ta patálie ve mě posílila pocit, že nám vlastně nemohou nic strašného udělat. Že to už nejsou 50. léta. A cítil jsem se v mladické naivitě jaksi jako zkušený revolucionář. Opatrný jsem však byl i nadále. Odvahu přidat se k disidentům a otevřenému odporu proti režimu jsem nenašel. Ani jsem nikoho osobně neznal. Ale ten svět a o co jde jsem znal z každodenního poslechu západních vysílaček poměrně dobře. Je docela dobře možné, že kdybych býval náhodou poznal někoho z přesvědčivých disidentů osobně, byl bych se dal na otevřený intelektuální odpor, ale možná že ne. Nevím.

Jak jsi tehdy viděl Listopad?

Zpětný pohled na 17. listopad, kdy již známe všechny souvislosti, vyvolává dojem, že tehdy už bylo všechno jasně nalajnované k převratu. Určitě rostla odvaha, mezi námi vysokoškoláky určitě. Pamatuji si, že když jsem tehdy šel v nekonečném průvodu z povoleného Vyšehradu zpět po nábřeží někde kolem Havla, kde je dnes Tančící dům, na zakázanou Národní třídu, bleskla mi hlavou myšlenka, že tolik protestujících lidí už představuje třaskavé množství a že tentokrát to již musí prasknout.

Co tě vedlo k tomu, že ses připojil?

Obrovská účast na akci 17. listopadu byla dána tím, že se nějak podařilo z toho udělat oficiální, tedy režimem povolenou akci, jakoby k výročí Jana Opletala a nacistické okupaci. Stejně jako jsem byl jen malým hrdinou já, tak to bylo v případě většiny ostatních studentů. Oficiálnost akce nás totálně zbavila strachu tam jít. A na místě ve velké skupině podobně naladěných, kdy většina věděla, že nejde vůbec o Opletala, už to díky psychologii davu šlo ráz na ráz.

Co z Listopadu v tobě zanechalo nejsilnější dojem?

Dojem obrovského nadšení, že končí nenáviděný režim, že jsme u toho a že ho dokonce nejdříve svrháváme my studenti a později že jsme autentickou součástí těch změn. Vždyť i po prvních týdnech byli studenti informačními spojkami, organizátory velkých akcí, nátlakovou a vyjednávací skupinou. Například jsme také organizovali spanilé jízdy mimo Prahu, jezdili dělat osvětu bázlivým lidem na vesnicích. Třeba jsem někde sehnali autobus a jeli do vesnice, kde jsme předtím byli několikrát na chmelu. Tím, že jsme znali půlku vesnice z česaček, včetně traktoristů Franty a Pepy, byli jsme pro ně hned od počátku absolutně přesvědčiví. Dobře jsme se s nimi v oblíbené chmelařské hospodě při diskusích opili a jeli jako vítězové vlastním autobusem domů. Každý den se něco dělo. Číst noviny bylo jako číst dobrodružný román na pokračování. Vlastně tu nit sleduji dodnes.

Je něco, co dnes vidíš jinak?

Moje paměť není nejsilnější. Já měl se spolužáky z vysoké školy velké štěstí, že Listopad přišel těsně před koncem vysoké, ještě než jsme skočili do dospělého života, kde se křivily charaktery pod tlakem okolí a závazků k bližním. Od té doby se pro mě vše vyvíjelo myslím velmi dobře. Já tehdy třeba neměl ponětí o tom, jak fungují normální

strany, a když vznikaly (nemyslím OF), spíš jsem to sledoval, než bych si o tom něco myslel. Já nezažil žádné velké zklamání vlastního očekávání.

Chtěl by ses podobné události zúčastnit ještě jednou? Tím nemyslím mít tady totalitu, spíš náladu toho momentu.

Určitě. Byl to jedinečný zážitek, který trval dlouho.

Analyza rozhovoru

Lhal bych, kdybych tvrdil, že pro mne byla fakta z našeho rozhovoru překvapující, neboť o tomto zážitku jsem měl tu čest již předtím několikrát hovořit. To ovšem nic nemění na tom, že jsou mimořádně zajímavá. Mnohdy slyšíme příběhy o zadržení, avšak vždy pouze fakticky popsané. Známe estébácké praktiky jako vlastní boty a postup výslechu bychom dokázali převyprávět i pozpátku. Ovšem vědět, co se děje v podzemí Bártáku, nemá pražádnou hodnotu, nevíme-li, co se děje uvnitř samotného zadrženého. Ne podstata praktik, ale jejich účinek je to, co je z hlediska historicko-psychologického důležité. Proto je jakákoliv možnost slyšet tento vysoce nepříjemný zážitek převyprávěný samotným zadrženým velmi hodnotná, a to jak z hlediska vědeckého, tak i z hlediska lidského. Pranic nevdává, že jde, tedy ve srovnání s popravami v letech padesátých, o banální den a půl nepohodlí. I tak se jedná o cosi, co je hodné zaznamenání, neboť to je zážitek, který se netýká jen disidentů a trockistů (Slánský), ale také zcela obyčejných a nezainteresovaných lidí. Jedná se o něco, co mohl zažít kdokoli, kdo by se jen někam náhodou připlétl. Jedná se o něco, co mohl zažít jakýkoliv občan, který by nebyl dost opatrný. Jedná se zkrátka o cosi, co drželo lidi na uzdě.

Fakt, který mi přišel zajímavý a nejvíc absurdní, ovšem nesouvisí se samotným zadržením, ale s tím, co následovalo. Víím, že nyní budu hovořit o zcela očividné záležitosti, ale není snad úděsný fakt, že tolik lidí bylo v zásadě proti režimu a ten přesto tak dlouho fungoval? Víím, že existoval systém šedé zóny a drobného strašení, ale přesto je děsivé, že se režim, v který nikdo nevěřil, držel tak dlouho.

Je jasné, že komunisté, tedy ti vládoucí, byli mistři svého řemesla. Podle moskevského know-how se jim podařilo v lidech zlomit ducha, a to bez masových poprav a koncentračních táborů (teď hovořím o letech sedmdesátých.) Je hrůza, co napáchají drobné, ale všudypřítomné výhrůžky, zdvižené prsty a varovné pohledy. Celou sílu k odporu srazí do tichých narážek a skrytého posměchu. Všichni jsou proti nim, ale přesto se jich bojí. Dokonalost zla, které dokáže v klidu přežít staletí. Ovšem slabinu má. Přijde-li náhlý vzruch, takový, se kterým režim nedokáže pracovat, vše může v jediném okamžiku vybuchnout. Z ničeho rázem vznikne vesmír. Ve věčné teplotě se rozžehne světlo. V listopadu začne revoluce.